

HAARSPELD

Soms speelt hij met de haarspeld
[in zijn hand.
Over de ribbels van haar rugge-
[graat
strelen zijn vingers, tot ze zich
[ontspant en opengaat,
als hij zijn vingertop ertussen
[brengt,
en telkens weer kan hij er niet
[genoeg
van krijgen het te doen, terwijl hij
[denkt
aan wie haar droeg.

Dirk de Geest (N.F.W.O.)

PAUL CLAES, *Rebis*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1989, 64 p.

Pijn in de hand

Willem Brakmans nieuwste roman *De vadermoorders* is geïnspireerd op Francis Bacons schokkende pausenportretten van Innocentius X. Het waren monsterlijk vertekende pastiches van het origineel van Velazquez, die ook onfrisse bidprentjes en protserige staatsieportretten deden kleuren van schrik. Bacon had het gemunt op de hypocrisie van de macht en niet zozeer op die van de kerkelijke hiërarchie alleen. Een kunstenaar als Bacon is gefascineerd door de grens tussen goed en kwaad. Het schokkende van zijn Innocentius X is dat elke mens zich in die labiele positie bevindt, op het scherp van deugd en verdorvenheid.

Brakman doet op zijn onnavolgbare manier iets dergelijks in *De vadermoorders*. Hij neemt graag het breedspakerige, het groteske op de korrel, zonder onderscheid te maken tussen edelman, burger of intellectueel. Vanuit zijn analytische invalshoek licht hij ze door tot hij dezelfde, gemeenschappelijke kern blootlegt en straft daarbij onveranderlijk een immense hoeveelheid hoogmoed af. Brakmans kracht is de spot, de vertekening. Zijn barokke, controversiële stijl helpt hem enorm, zo zelfs dat men deemoedig zwijgt bij zoveel virtuoos vertoon. Soms kun je Brakman verdenken van *dédain* voor zowel de lezer als de literatuur; hij hanteert het met een

soort gracieus misprijzen. Door gaans zit daarachter een grote sympathie voor zijn personages - en voor de mens -, maar de vorm blijft voor hem een middel tout court, zonder inachtnaam van afspraken of normen. Geen wonder dat Brakmans eigenzinnige, overweldigende portretten haast altijd als een pastiche voorgesteld worden. Bij *De vadermoorders* is dat niet minder het geval.

De vadermoorders is een pastiche op de *whodunnit*, de detective. Brakmans hoofdfiguur is een inspecteur van Scotland Yard die de raadselachtige dood van Innocentius X moet onderzoeken. Zoals het bij een pastiche hoort, speelt Brakman het spel van het genre niet mee: hij plaatst een zeventiende-eeuwse paus en een detective van het begin van deze eeuw in het Rome van nu. *De vadermoorders* ontrolt zich haast even lukraak als een stripverhaal. Dat komt niet in de laatste plaats door naam en daden van Brakmans detective, die Duck heet. De geijkte situaties waarin hij belandt - met als klankbord een Italiaanse inspecteur, Pirandello - doen denken aan een slapstick. De ontknoping is een totaal niet voor de hand liggende tour de force; bij nader inzien geeft die evenwel des te meer voldoening. Inspecteur Duck ontmaskert de moordenaar van de paus niet, want er is er geen. Wat er wel op het programma staat, is een kostelijke ontluistering van louter menselijk gekrakeel.

De aanleiding voor Ducks komst naar Rome is dus de dood van de paus: die is in zijn vertrekken in een stoel aangetroffen, verstard in een angstaanjagende doodsschreeuw, zijn gezicht vertrokken zoals op Bacons pausenportret. Duck komt niet veel verder dan het verhoren van de diverse kardinalen van het Vaticaan, die in hun naijver allemaal proberen een collega verdacht te maken. Kardinaal Violaro weet hem te zeggen dat Zijne Heiligheid een verliefde zwakkeling was, die hij moest behoeden voor een zuster die hem bediende. Die

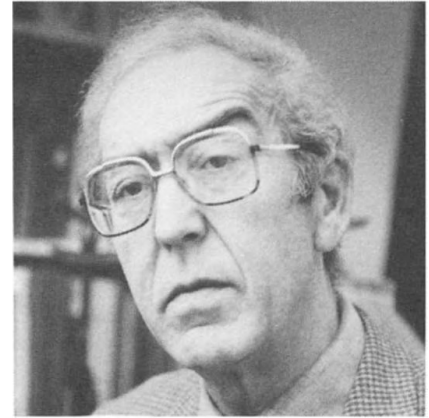
zuster bracht ook andere kardinalen het hoofd op hol. Verward gaat Duck op een bepaald moment in een biechtstoel zitten, achter de deur in plaats van achter het gordijn, en krijgt prompt een biecht te horen van een van de verliefde kardinalen. Was hij de dader en handelde hij uit jaloezie jegens de paus? Een tweede „biecht”, ditmaal van Kardinaal De Fürstenberg, leert hem dat iedereen er elkaar wel van beschuldigt de zuster in gedachten begeerd te hebben, maar dat ook iedereen er wel op uit was de paus uit zijn Heilige Stoel te lichten. Ontzet over al dat kwaad, aldus De Fürstenberg, vertrok deze zijn gelaat ooit tot een grijs. Voor Duck is dat een eerste verklaring voor de doodsschreeuw van de paus.

Er komt nog een tweede plausible verklaring voor het verkrampde gezicht, de „agonale woede” van de dode paus. Wanneer het lijk, zoals de traditie dat wil, naakt weggevoerd wordt om gebalsemd te worden, raakt het toegestroomde personeel, nonnetjes inbegrepen, in beroering. Het lijk vertoont in zijn stijfheid een onmogelijk grote erectie - ook al moffelt Brakman die absurde aanblik weg onder een salvo van eufemismen. Daardoor komt echter aan het licht dat de paus ook een geheimzinnige ziekte had, iets wat door de kerkelijke geheimdoenerij tot dan toe voor Duck verborgen was gebleven. Volgens Kardinaal De Fürstenberg leed de paus aan een „onzichtbare wond”. Kardinaal Talacryn, scholast, kreeg geregeld bezoek van een man die klaagde over een schrijnende pijn in zijn hand. Talacryn weet de pijn aan autosuggestie, een neuralgische aandoening die de patiënt slapeloosheid bezorgde en daardoor alsmaar grotere vormen aannam. Hij noteerde ijverig de klachten, maar verstrekke geen geneesmiddel. Volgens hem moest pijn gedragen worden en was genezing daarom uit den boze. Op het laatst was de pijn zo ondraaglijk, dat de scholast het ingehouden gekerm van de paus -

want hij was het - moest proberen te bezweren. „Opvallend was het gat van de gesperde mond, waarin de gil was teruggestuurd, een beklagenswaardig gezicht, want een ieder weet hoezeer een brul de pijn verzacht” (p. 138). Volgens Talacryn is lijden de zin van het leven en hebben hij en de andere kardinalen de paus daarbij willen helpen, maar hij heeft zijn kans gemist.

Inspecteur Duck verzamelt op het einde alle verdachte kardinalen om zich heen voor de klassieke confrontatie. De paus zal wel aan een samengaan van drie factoren gestorven zijn: afschuw voor de intriges op het Vaticaan, verliefdheid, en een ingebeelde ziekte die het resultaat was van zijn stress. Voor inspecteur Duck is daarmee de kous af. Het komplot, voorzover het er een was, is ontmaskerd - een schuldige valt er niet aan te duiden. De paus was een stroman, de ware macht zat elders. Formuleert Brakman hiermee kritiek op de katholieke leer en hiërarchie? Uit zijn aanpak valt eerder af te leiden dat hij het een kostelijke grap vindt, een bewijs uit het ongerijmde voor welke menselijke machtswellust dan ook. Wat zich opblaast, vraagt erom doorgeprikt te worden.

Dat is natuurlijk de bedoeling van een pastiche. En het prentiële detectivegenre leent zich daar makkelijk toe. Maar Brakmans pastiche ligt in het verlengde van zijn hele, postmoderne literaturopvatting: alles is al uitgeprobeerd, het valt moeilijk om in andere dan in spottende bewoordingen een oude stelling nieuw leven in te blazen. Als dusdanig is het zelfs onmogelijk om te herhalen wat Francis Bacon met het portret van paus Innocentius X deed. *De vadermoorders* doet je eraan twijfelen of Willem Brakman gelooft in wat hij zelf schrijft: niet wat betreft de boodschap, maar in de formulering. Mocht dat op literaire onmacht wijzen, dan staat Willem Brakman voor dezelfde wanhoop als de paus. De pijn in de hand, de verkrampde

Willem Brakman (°1922).

schreeuw... zijn dat soms evenzoveel fenomenen van zijn twijfel? Maar van de andere kant spreekt uit *De vadermoorders* ook erg veel plezier in schrijven, door zijn sympathie voor de mens die zich ondanks hoogmoed, door de katholieke moraal opgelegde remmingen en veel ingebeelde ziekten toch altijd voor kostelijke taferele leent.

Karel Osstyn

WILLEM BRAKMAN, *De vadermoorders*, Querido, Amsterdam, 1989, 144 p.

Hoge vlucht

Ik ben eigenlijk - zeker als poëzielezer - een simpele mens. Ik zoek altijd in gedichten naar een punt om van uit te gaan, naar iets wat ik herken, al is het dan alleen maar in mijn verbeelding. Dat zijn dan heel triviale en meestal ook concrete dingen, situaties, beelden. Die kunnen heel verscheiden zijn, zodat er toch nog wat ruimte overblijft om heel verschillende gedichten mooi te vinden. Er moet dus inderdaad wat realisme bij. Maar het is niet dat realisme wat mij boeit, het is de manier waarop het gedicht zich daarvan verwijdert, van het vertrouwde naar het onbekende. Niet de mist in, maar op weg naar een eindeloze veelheid van betekenissen.

Met dat uitgangspunt heb ik last wanneer ik de nieuwe bundel, *De buitenbocht*, van G. Mandelinck lees. Het is natuurlijk andersom: ik wil deze poëzie heel graag goedvinden, maar dat lukt mij niet. Er zijn verschillende